MOŽNOSTI VOĽBY

Keď sa zdá, že žiadne nie sú

Pomoc pre rodičov,
keď liečba dieťaťa a jeho život končí...

Prevzaté so súhlasom z anglického originálu publikácie

Choices – When it seems there are none

This booklet was written by Dr Jan Kohler, Consultant in Paediatric Oncology, Susan Hartley, Sargent Social Worker and Vivienne Oram, Macmillan Nurse, all at the Department of Child Health, Southampton General Hospital, with contributions from many parents who have faced the death of their child.

Children's Cancer and Leukaemia Group
Third Floor, Hearts of Oak House
9 Princess Road West Leicester LE1 6TH
Tel: 0116 249 4460 Fax: 0116 249 4470
Email: info@cclg.org.uk
Website: www.cclg.org.uk
Registered Charity No: 286669

CCLG leaflets are available to download from www.cclg.org.uk

CCLG je popredný britský poskytovateľ akreditovaných informácií o rakovine pre deti, mládež a ich rodiny. CCLG nenesie žiadnu zodpovednosť za správnosť týchto prekladov

Preklad: PhDr. Marianna Dombrovská

Vydanie publikácie podporila Liga proti rakovine SR, Brestová 6, 821 02 Bratislava

Vydáva: SVETIELKO POMOCI n.o., Pražská 8, 040 11 Košice

Grafická úprava a tlač: SEDEM - reklamná agentúra s.r.o.

© SVETIELKO POMOCI n.o., 2015, 1. vydanie

ISBN 978-80-89690-19-0

LIGA PROTI RAKOVINE

SVETIELKO POMOCI

ÚVOD

Strata dieťaťa je dnes zriedkavá udalosť a je to jedna z najnáročnejších/najhorších vecí, ktoré sa v rodine môžu stať.

Cieľom tejto brožúrky je poskytnúť informácie, ktoré vám môžu pomôcť nájsť kontrolu nad koncom života vášho dieťaťa a nad nadchádzajúcimi temnými dňami. Hoci nebudete môcť zmeniť konečný výsledok, ešte stále sú mnohé oblasti, v ktorých máte možnosť voľby. Ak spoznáte možnosti, pomôže vám to vybrať si tú správnu pre vás a vašu rodinu.

Táto brožúrka obsahuje myšlienky a návrhy od mnohých rodičov, ktorí museli čeliť rovnakej situácii, ako je tá vaša. Avšak každá rodina je iná. Môžete sa preto porozprávať s ošetrujúcim lekárom alebo sestrou vo vašej nemocnici, ktorí vedia, aká podpora je dostupná vo vašom okolí. Hoci sa zdá, že je potrebné urobiť mnoho rozhodnutí, postupom času budete môcť svoj názor zmeniť a správna voľba sa stane jasnejšou.

Pre jednoduchosť v celej brožúrke odkazujeme na dieťa ako „on“ a na pracovníka zdravotnej alebo hospicovej starostlivosti ako „ona“.

PRÍPRAVY

Keď vám oznámia, že vaše dieťa sa už nevylieči, mysľou vám prebehne mnoho otázok. Nahlas vysloviť veľa z nich je príliš ťažké. Avšak, aby ste v rodine mohli vhodne naplánovať situáciu, odpovede potrebujete. Váš ošetrujúci lekár je najpovolanejší poskytnúť vám presné informácie, ale aj nasledujúce riadky môžu byť pre vás všeobecným usmernením.

Kde by malo moje dieťa umrieť?

Väčšina detí je najšťastnejšia doma, preto sa počas celej liečby usiluje, aby deti mohli stráviť doma čo najviac času. Obyčajne je domov tým najprirodzenejším miestom pre úmrtie. Umožní celej rodine byť spolu, navzájom sa podporovať a deliť sa o problémy či pocity.

Môžu prísť obdobia, kedy sa dieťa potrebuje dočasne vrátiť späť do nemocnice, aby sa akýkoľvek špecifický syndróm dostal pod kontrolu. Ak nemáte doma potrebnú podporu, alebo ak by ste vy či vaše dieťa uprednostnili zotrvať radšej v nemocnici, môžu vás tam, v ktoromkoľvek štádiu, znovu prijať. Príležitostne môže byť vhodnou voľbou aj detský hospic. Máte možnosť dohodnúť si s nimi stretnutie, aby ste sa v dostatočnom predstihu dozvedeli čo najviac o hospicovej starostlivosti. Rodičia a súrodenci si často lepšie poradia so zármutkom, ak boli aktívne zapojení do paliatívnej starostlivosti o dieťa. Či to bude doma, v nemocnici alebo v hospici, je vaša voľba.

Ako dlho to bude trvať?

Väčšina detí s terminálnou leukémiou zomrie v priebehu niekoľkých týždňov – niekedy len za jeden alebo dva týždne. Deti s lokalizovanými pevnými nádormi ako sú napr. mozgové nádory, môžu žiť niekoľko mesiacov. Nie je možné presne predpovedať, čo sa stane, ale váš lekár vám poskytne najlepší odhad. Potrebujete mať predstavu o časovom rozhraní, aby ste sa mohli prijateľne pripraviť.

Ako umrie moje dieťa?

Vždy sa dá zabezpečiť, aby vaše dieťa netrpelo bolesťami. Lieky na utíšenie bolesti možno podávať rôznymi spôsobmi a vo zvyšujúcich sa dávkach, ktoré sú veľmi efektívne. Tieto lieky nakoniec prispejú k ospalosti dieťaťa a väčšina detí umrie v spánku.

Ostatné symptómy závisia od miesta rakoviny, ale väčšina detí postupne zoslabne a nakoniec umrie pokojne. Pri špecifických problémoch vám poradí lekár. Napríklad zvracaním sú sprevádzané mozgové nádory, kým podliatiny a krvácanie sa môžu objaviť pri leukémii. Vo väčšine prípadov existujú spôsoby, ako bojovať proti týmto symptómom liekmi alebo transfúziami. Cieľom celej liečby ponúkanej v tomto štádiu je zabezpečiť pre vaše dieťa bezbolestnú a dôstojnú smrť. Lekári a zdravotné sestry urobia všetko, čo je v ich silách.

Pri postupujúcej chorobe nastane zvyčajne moment, keď zistíte, že sa blíži koniec. Väčšinou rodičia vycítia, že ich dieťa umiera a vedia sa zariadiť, aby boli s ním. Sú však okolnosti, za ktorých to nie je možné.

Čo mám povedať svojmu dieťaťu?

To, ako dieťa chápe smrť, závisí od duchovnej viery, veku a skúseností. Mnohé deti však cítia hlboko v duši, kedy umrú. Problémom je však o tom vedieť rozprávať. Vy najlepšie poznáte svoje dieťa a aj otázky, ktoré vám pravdepodobne položí. Pokúste sa, odpovedať na všetky otázky primerane veku, veď často sa žiada iba jednoduchá odpoveď. Pousilujte sa hovoriť vždy pravdu, aj keď poviete len to, že nič ho nemôže oddeliť od vašej lásky.

Staršie deti, podobne ako dospelí, môžu pociťovať potrebu dať svoj život do poriadku a rozlúčiť sa. Často prijmú skrátený čas života s ohromujúcou odvahou a využijú naplno každý deň života. Mnohé deti chcú ešte navštíviť určitých ľudí či miesta, ale buďte opatrní s cestovaním do zahraničia na dovolenku. Ak výlet nesprávne načasujete, môže sa zmeniť na nočnú moru.

Niektoré deti sa chvíľami cítia celkom dobre a chcú ísť na chvíľu do školy alebo zavolať kamarátov a hrať sa s nimi. Vhodnými sú aj výlety do obľúbených parkov a pikniky na obľúbené miesta. Každý ďalší deň strávený s vaším dieťaťom je vzácny dar a je len na vás, ako ho s ním prežijete.

Čo poviem svojim ostatným deťom?

Je jasné, že v určitom štádiu sa budú musieť dozvedieť celú pravdu, ale načasovanie je na vás. Staršie deti rýchlo uhádnu, čo sa deje, z postojov rodičov a zmien v liečbe. Potrebujú príležitosť rozprávať o tom a byť zapojení. Pri mladších deťoch je vhodné počkať na posledných pár dní, keď sa stav umierajúceho dieťaťa viditeľne zhorší. Nebuďte znepokojení, ak sa vám nebudú zdať príliš smutní. Chorý brat alebo sestra už obrátili ich život naruby a oni prešli všetkými druhmi konfliktných emócií.

Snažte sa povzbudiť každé dieťa, aby urobilo malé úlohy pre chorého súrodenca. Ak majú záujem, snažte sa s nimi rozprávať o situácii a upokojte ich, že oni neumrú. Nezabudnite informovať ich učiteľov, čo sa deje, aby chápali každé neobvyklé správanie. Deti sa cítia bezpečnejšie, ak život je čo najrutinnejší a chodenie do školy im pomáha na chvíľu uniknúť vlastným zmäteným pocitom. Ak potrebujú, doprajte im príležitosť na zábavu a čas na súkromie. Hoci väčšinu vašej energie odčerpá choré dieťa, pokúste sa každý deň stráviť trošku času s každým z vašich detí. Potrebujú vašu lásku viac ako inokedy, a vy potrebuje tú ich.

Mám skúsiť alternatívne terapie?

Ak sa rakovina dieťaťa vráti napriek najúčinnejšej dostupnej liečbe, väčšina rodičov neochotne prizná, že vyliečenie je nemožné. Ak vám však pomôže hľadať iné možnosti, prediskutujte ich s vaším lekárom. Dôležité je však, v žiadnom prípade si nepokaziť posledné týždne s dieťaťom a nevytvárať si zbytočne falošné nádeje.

Kto mi pomôže starať sa o moje dieťa?

Cieľom paliatívnej starostlivosti je poskytnúť dieťaťu tú najlepšiu kvalitu počas zostávajúceho života. V rámci tejto starostlivosti si môžete na svoje plecia naložiť toľko, koľko zvládnete. Musí to však byť vždy zariadené flexibilne, pre prípad akejkoľvek zmeny pri starostlivosti o vaše choré dieťa. Ak sa o vaše dieťa stará sestra alebo lekár detského hospicu, ona bude pravdepodobne kľúčová osoba v koordinácii všetkých, ktorí budú zapojení do paliatívnej starostlivosti (hospicový tím). Ona zariadi stretnutie s členmi hospicového tímu alebo so všeobecným lekárom, aby uspokojili vaše potreby.

Priatelia sa budú tiež snažiť pomôcť. Skúste prijať ponuku praktickej pomoci ako napríklad stráženie detí či nakupovanie. Môže vám to pomôcť oddýchnuť si a uchrániť zbytok potrebnej energie. V záujme ochrany pred nekonečnými emocionálne vyčerpávajúcimi telefonátmi si môžete určiť príbuzného alebo priateľa za „hovorcu rodiny", aby odpovedal na niektoré opakujúce sa otázky o aktuálnej situácii. Nie ste však povinní prijať všetky ponuky pomoci či návštevy u vás doma. Nie každý návštevník je nápomocný. Neznepokojujte sa, že niekoho urazíte, dobrí priatelia pochopia. Sú to vaše rozhodnutia – vaša voľba.

Ako to ovplyvní moju rodinu?

Jednotliví členovia rodiny môžu mať rôzne spôsoby reakcií a správania sa počas tohto veľmi ťažkého obdobia. Niektorí členovia nájdu útočisko v šialených aktivitách, ktoré ich odvádzajú od progresie choroby dieťaťa. Iní sa môžu stať hĺbaví, izolujú sa vo svojich súkromných myšlienkach a toto môže viesť k nedorozumeniam a urazeným pocitom. Je dôležité zapamätať si, že jednotlivci musia byť akceptovaní aj vtedy, ak ich spôsoby vyrovnávania sa so situáciou nie sú jasne pochopené ostatnými členmi rodiny. Matky a otcovia môžu mať rôzne stratégie, ako sa vyrovnať so situáciou a čas strávený spolu – hlavne spoločné aktivity – sú životne dôležité na ochranu ich vzťahu. Paliatívna starostlivosť môže trvať nejaký čas a nie je nutné stráviť každú chvíľu s chorým dieťaťom. Príležitosti na diskusiu sú životne dôležité, ale nesmú byť nútené alebo vymyslené, lebo toto môže viesť k pocitu byť aj naďalej mimo kontroly. Niektorí ľudia nájdu uspokojenie v tom, že sa o pocity a strach delia s dôvernou osobou. Iní sa môžu báť toho, že budú zaplavení svojimi pocitmi, ak im dajú voľný priebeh. Oba prístupy sa musia rešpektovať a chrániť jemnými reakciami.

Každý člen vašej rodiny je iný a má právo na individuálnu voľbu.

KEĎ PRÍDE SMRŤ

Potrebujeme niekoho volať?

Ak máte pocit, že vaše dieťa umiera a chcete, aby s vami niekto bol, mala by byť k dispozícii určená osoba (lekár alebo sestrička), ktorej môžete volať 24 hodín denne.

Nie je potrebné ihneď volať vášho všeobecného lekára alebo pohrebnú službu, ak chcete spolu osamote stráviť ešte nejaký čas. Túto tému je najlepšie prediskutovať s lekárom alebo sestrou vopred, aby boli oboznámení s vašimi želaniami.

Ako je to s darovaním orgánov alebo prehliadkou po smrti?

Darovanie orgánov u väčšiny detí umierajúcich na rakovinu nie je možné.
Len veľmi zriedkavo sa žiada obhliadka, nakoľko príčina smrti je známa.

Ako registrujeme úmrtie?

Úmrtie v domácnosti

Ak k úmrtiu dôjde v domácnosti, je nutné k dieťaťu privolať detského lekára alebo službu prvej pomoci (112, 155), ktorá vyplní list o obhliadke a štatistické hlásenie o úmrtí. Obhliadajúci lekár posúdi, či je nutné previezť telo vášho dieťaťa na patológiu. Po lekárskej obhliadke je potrebné kontaktovať pohrebnú službu a pripraviť oblečenie, v ktorom bude vaše dieťa pochované.

Pri úmrtí dieťaťa je potrebné predložiť jeho rodný list a občiansky preukaz matky. Na zápis do knihy úmrtí budete musieť predložiť: 3 kópie listu o obhliadke, ktorý vydá lekár, občiansky preukaz osoby vybavujúcej pohreb, občiansky preukaz dieťaťa, ak ho má. Obstarávateľovi pohrebu vystaví matričný úrad jeden originál úmrtného listu bez poplatku a doklad pre príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny na uplatnenie príspevku na pohreb.

Úmrtie v zdravotníckom zariadení

O úmrtí dieťaťa by mal pozostalých informovať personál zariadenia, v ktorom je následne potrebné vyzdvihnúť osobné veci, doklady a list o obhliadke. Ten sa spolu s oblečením, v ktorom bude dieťa pochované a prípadne občianskym preukazom odovzdáva pohrebnej službe.

Pohreb môže byť civilný alebo cirkevný, podľa voľby a zvyklostí rodiny.

Príspevok na pohreb

Príspevok na pohreb je štátna sociálna dávka, ktorou štát prispieva na úhradu výdavkov spojených so zabezpečením pohrebu zosnulého. Štát v súčasnosti prispieva na pohreb sumou 79,67 €.

Plnoletá fyzická osoba, ktorá pohreb zabezpečuje, môže o príspevok požiadať písomne na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny príslušnom podľa miesta posledného trvalého alebo prechodného pobytu zomretého. Žiadosť potvrdzuje úrad a pohrebná služba, ktorá poskytla služby spojené so zabezpečením pohrebu. Príspevok sa vypláca najneskôr do konca mesiaca nasledujúceho po mesiaci, v ktorom bola žiadosť podaná. Nárok na štátny príspevok zaniká uplynutím jedného roka od pohrebu zomretého.

Ako zabezpečíme pohreb?

Mnohí z nás majú veľmi málo skúseností so smrťou a pohrebmi a tvárou v tvár problému zorganizovať poslednú rozlúčku sa v množstve úkonov cítia stratení. Tieto riadky sme sem zaradili v nádeji, že vám pomôžu urobiť z pohrebu vášho dieťaťa pamätnú udalosť, ktorá vám umožní odhaliť svoje vnútorné pocity o vašom dieťati, ale hlavne pomôže smútiť nad jeho stratou.

S prihliadnutím na vaše želanie môže dieťa s vami ostať doma aj celý čas pred pohrebom. Odporúča sa však túto záležitosť prediskutovať s pracovníkmi pohrebného ústavu ešte v ranom štádiu, nakoľko nie všetci poskytujú túto možnosť a nie všade je to možné. Vidieť telo svojho dieťaťa môže byť veľmi smutné, ale mnohí rodičia, priatelia, bratia a sestry to považovali za pomoc pri vyrovnávaní sa so svojou stratou.

Pre mnohých je dôležité vybrať, čo bude mať dieťa oblečené a či ho chcete obliecť sami alebo uprednostníte, aby to urobil niekto iný za vás. Máte možnosť si zobrať kader vlasov, odtlačok ruky alebo nohy či urobiť fotky. Do rakvy môžete uložiť jeho obľúbenú hračku alebo vec.

Budete sa musieť rozhodnúť, či má byť vaše dieťa pochované alebo spopolnené. Niekedy sa staršie deti rozhodnú samé.. Ak sa rozhodnete pre kremáciu, máte čas popremýšľať, čo urobíte s popolom. Myslite však na to, že pri malom dieťati bude veľmi málo popola. Aj spomienkový obrad má svoj čas, môžete sa preň rozhodnúť až neskôr. Pohreb sa nemusí uskutočniť v určenom čase, čiže máte možnosť rozhodnúť sa podľa potreby. Ak pociťujete potrebu, prediskutujte svoje myšlienky s ostatnými členmi rodiny, blízkymi priateľmi alebo kňazom. Neexistuje žiadny predpis náboženského obradu, môžete ho plánovať a upravovať tak, ako vám to vyhovuje.

Máte právo sa rozhodnúť, kto ponesie rakvu vášho dieťaťa a či si želáte mať fotografie s kvetmi a poctami. Je len na vás, či pozvete na pohreb ľudí, ktorí hrali v jeho živote dôležitú úlohu a aké použijete prózy, básne či hudbu. Niektorí rodičia chcú vystaviť fotografiu svojho dieťaťa počas obradu alebo v kostole.

Ak máte ďalšie deti, je dôležité, zapojiť ich do diskusie a príprav poslednej rozlúčky. Ony chcú tiež prispieť a pociťujú smútok, s ktorým si musia poradiť. Je možné, že budú chcieť vidieť svojho brata alebo sestru, položiť hračku do truhly, alebo vybrať hudbu pre obrad. Počúvajte, čo vám hovoria a rešpektujte ich výber. Je prekvapujúce, ako často predpokladáme, že deti sú príliš mladé na to, aby rozumeli, čo sa deje, a tak nedostanú príležitosť spolupodieľať sa na rozlúčke. Táto skutočnosť však neskôr môže viesť k veľkej ľútosti.

Niektorí rodičia hovoria, že si z pohrebu svojho dieťaťa pamätajú len veľmi málo. Neskôr možno budú pre vás spomienky na poslednú rozlúčku také dôležité, že by ste mali nahrať obrad a poprosiť tých, čo rozprávali, aby vám dali písomnú kópiu svojej reči. Môžete poprosiť ľudí, ktorí sa pohrebu zúčastnili, aby podpísali knihu. Požitie liekov a alkoholu, „ktoré vám pomôžu tento deň zvládnuť", by ste mali starostlivo zvážiť.

Príbuzní a priatelia zvyčajne posielajú kvety, ale na pamiatku vášho dieťaťa ich môžete požiadať aj o peňažné dary pre charitu či nákup zariadenia pre nemocnicu alebo školu. Prediskutovanie alternatív a rozhodnutia pomôžu znížiť pocity bezmocnosti a povzbudia vás, aby ste znovu získali kontrolu. Vaše zapojenie do týchto rozhodnutí vám pomôže smútiť nad svojím dieťaťom.

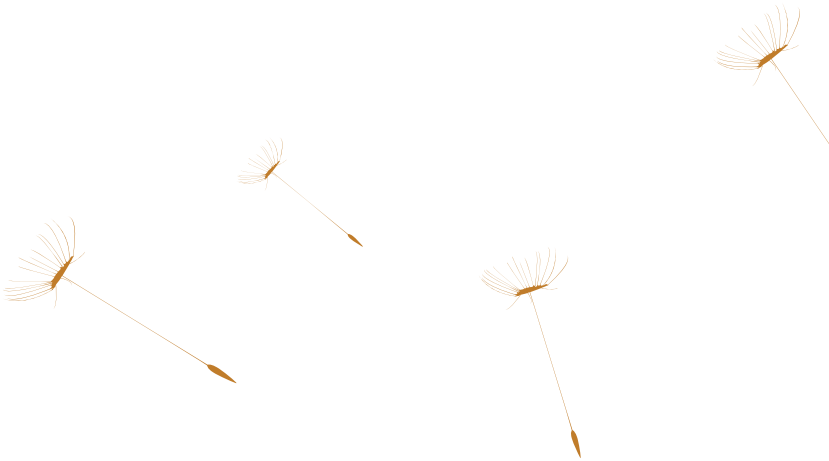

PO POHREBE

Ako si poradíme?

Smútok rodín, ktorým umrie dieťa, je obrovský a ďalekosiahly. Čas medzi smrťou a pohrebom môže byť plný šialenej aktivity, vďaka ktorej sa cez toto obdobie prenesiete. Neskôr sa život vráti „do normálu" a budete mať čas rozmýšľať.

Keď dieťa umrie, môžu rodičia pocítiť úľavu, vďaka ktorej sa cítia zmätení a vinní. Ale to, že cítite úľavu, keď sa zápas skončil, nie je to isté, ako byť rád, že niekto umrel. Aj ostatné deti môžu tajne pocítiť úľavu, že je po všetkom a rodina sa môže venovať iným veciam. Takéto myšlienky v nich môžu vyvolať pocit zmätenosti.

Deti, obzvlášť mladšie, nie sú schopné prežívať veľký smútok do nekonečna, preto sa môže zdať, že sa veľmi rýchlo „odrazia". Avšak strata súrodenca v detstve môže mať ďalekosiahle následky, preto musíte dávať špeciálny pozor aj na svoje ostatné deti. Ak máte pochybnosti o reakciách detí, prediskutujte to s profesionálom - klinickým alebo školským psychológom.

Väčšina rodičov popísala pocit po smrti svojho dieťaťa, akoby sa mali zblázniť. Bežnými, ale nie permanentnými sú neschopnosť myslieť jasne, koncentrovať sa, strata pamäti a náchylnosť k nehodám. Vyčerpanosť je snáď najbežnejší pocit, keďže skúsenosť s takým zármutkom je fyzicky aj emocionálne zničujúca. Buďte k sebe dobrí a doprajte si čas, aký potrebujete, aby ste sa o seba starali. Mnohí rodičia zistili, že rozprávať s niekým, hlavne s iným podobne smútiacim rodičom, môže priniesť úľavu a vrátiť sebadôveru. Môže vám byť poskytnutá individuálna podpora alebo stretnutie s inými rodičmi v skupine. Váš tím paliatívnej starostlivosti vám v tomto dokáže vhodne poradiť.

Keďže sa vaše dieťa nikdy nevráti, je nemožné si predstaviť, že zármutok, ktorý cítite, sa vôbec niekedy zmenší. Mnohí rodičia postupom času zistili, že vďaka vzácnej spomienke na dieťa, traumatizujúce aspekty ich zármutku časom ustúpili. Niektorým to však bude trvať oveľa dlhšie, ako oni sami alebo ľudia okolo nich predpokladali.

Aj reakcie priateľov a susedov môžu byť zarmucujúce. Nie sú si istí, čo majú povedať. Možno sa vám budú radšej vyhýbať alebo sa budú s vami rozprávať bez toho, aby spomenuli vaše dieťa. Konverzáciu môžete začať vy sami, čím akoby ste im dali povolenie rozprávať o vašom dieťati.

Ak vaše dieťa chodilo do školy, jeho spolužiaci budú možno chcieť nejakým spôsobom spomínať na jeho život. Možno budú chcieť zasadiť strom alebo vyzbierať peniaze pre nemocnicu. Môže to byť veľmi pozitívna skúsenosť ako pre školu, tak i pre vás vedieť, že smrť vášho dieťaťa je akceptovaná a on bude žiť v spomienkach iných ľudí.

Staré fotografie tiež prinesú šťastné spomienky, nechajte si ich vo svojej blízkosti. Netreba sa ponáhľať roztriediť všetky veci vášho dieťaťa. Vyčkajte, kým príde tá správna chvíľa. Niektoré rodiny to urobia rýchlo a iné čakajú mnoho rokov. V tomto období nie je nelojálne, ak dovolíte ostatným deťom tešiť sa z hračiek a šiat vášho zomrelého dieťaťa.

Možno budete pociťovať tlak z očakávaní vás i vášho okolia „vrátiť sa k normálu" a plánovať budúcnosť. Znovu sa ale musíte rozhodnúť sami a vybrať si, čo je pre vás dobré. Hoci strata dieťaťa je veľmi osobná skúsenosť, ktorá vás môže izolovať od okolitého sveta, nemusíte si vedieť poradiť sami. Zdôverte sa niekomu, ako sa cítite a potom sa možno nebudete cítiť tak osamelo.

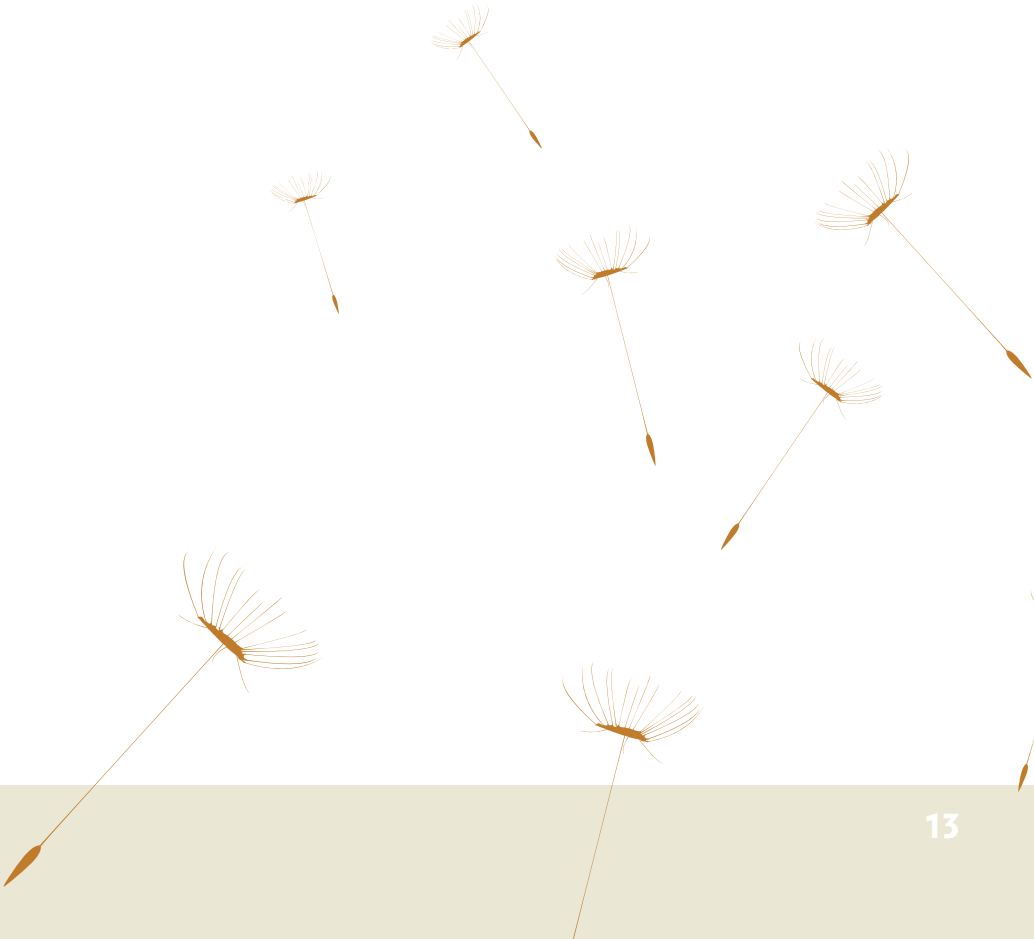

LITERATÚRA V SLOVENSKOM ALEBO ČESKOM JAZYKU, KTORÁ MOŽE BYŤ UŽITOČNÁ

Worden William - Smútkové poradenstvo a smútková terapia
Mária Hatoková a kol. - Sprevádzanie chorých a zomierajúcich
Mária Jasenková, Michaela Moravčíková - Pastoračná starostlivosť o rodiny, ktoré strácajú dieťa
Jasenková Mária, a kol. - Pomáhať žiť a zomierať, radovať sa a smútiť
Jasenková Mária - Ako žiť spolu až do konca...

Nadežda Špatenková - Poradenství pro pozůstalé
Marie Svatošová - Hospice a umění doprovázet
Sonja Bachlová - Příběhy nejen pro nemocné
Jiřina Šiklová - Vyhoštěná smrt

Na konci cesty – preklad z anglického originálu Facing the Death of Your Child. Knižočka, ktorá skúma širokú škálu problémov pred a po smrti vášho dieťaťa.

Zármutok: Zdroje pomoci a podpory - preklad z anglického originálu Bereavement: Where to go for help. Sprievodca pre rodiny, priateľov, školy a profesionálov v situácii, keď dieťa alebo mladá osoba umrie na rakovinu.

LITERATÚRA V ANGLICKOM JAZYKU, KTORÁ MOŽE BYŤ UŽITOČNÁ

Rubén Bild, Iván Gómez - An Unwanted Journey

pre deti od 3 do 8 rokov
E. B. White – Šarlotina pavučinka (kniha aj DVD)

UŽITOČNÉ KONTAKTNÉ ADRESY V SR alebo ČR

SVETIELKO POMOCI n.o.
Pražská 8, 040 11 Košice
www.svetielkopomoci.sk

OZ SVETIELKO NÁDEJE
Detská fakultná nemocnica s poliklinikou
Nám. L. Svobodu 4, 974 09 Banská Bystrica
www.svetielkonadeje.sk

Plamienok n.o.
Zadunajská 6/A, 851 01 Bratislava – Petržalka
www.plamienok.sk

Mobilní hospic Ondrášek
Horní 288/67, 70030 Ostrava – Dubina
www.mhondrasek.cz

Nadační fond Klíček
Malejovice 22, 28504 Uhlířské Janovice
www.klicek.org

Nadační fond Krtek
Černopolní 22a, 613 00 Brno
www.krtek-nf.cz

SVETIELKO POMOCI n.o.
Pražská 8, 040 11 Košice
Tel.: +421 903 821 676
Email: svetielkopomoci@netkosice.sk
www.svetielkopomoci.sk
www.mobilnyhospic.sk

ISBN 978-80-89690-19-0